

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010. Tālrunis: 67830735, 67210274. Fakss: 67830770. e-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Alda Laviņa

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2020. gada 10. novembrī

lietā Nr. 2020-14-01

„Par Civilprocesa likuma 37. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam”

1. Satversmes tiesa 2020. gada 2. novembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2020-14-01 „Par Civilprocesa likuma 37. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam” (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Piekrītu Spriedumā atzītajam, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Tomēr uzskatu par nepieciešamu sagatavot atsevišķās domas, lai raisītu diskusiju par metodoloģiju, pēc kuras tiek pārbaudīta tiesību normas atbilstība vienlīdzības principam.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Lai izvērtētu tiesību normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa līdz šim noskaidrojusi:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 11. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesas judikatūrā ir nostiprinājusies metodoloģija, pēc kuras tiek izvērtēta tiesību normu atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Vienlīdzības princips visupirms liek salīdzināt divas situācijas, lai konstatētu, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Lai gan metodoloģijas pirmajā solī ir jānoskaidro, vai personas (personu grupas) atrodas vienādos apstākļos, tas nav saprotams tādējādi, ka šiem apstākļiem vajadzētu būt identiskiem. Divas situācijas nekad nav un nevar būt pilnīgi identiskas. Tomēr, lai izvairītos no iespējamiem pārpratumiem, ko var raisīt šādi formulēts metodoloģijas pirmais solis, to būtu nepieciešams izteikt citā redakcijā. **Proti, ir jānoskaidro, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.**

Piemērojot šo metodoloģijas pirmo soli, līdz šim lielākoties ticis secināts, ka personas (personu grupas), kuras tiek salīdzinātas, atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Salīdzinoši retāk Satversmes tiesa ir secinājusi, ka personas (personu grupas) atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 20. punktu un 2020. gada 9. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-27-03 22.3. punktu*).

Ja tiek konstatēts, ka personas (personu grupas) atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, pēc tam Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai ar apstrīdēto tiesību normu noteiktā attieksme pret šīm personām (personu grupām) patiešām ir atšķirīga. Ja attieksme ir vienāda, tad vienlīdzības princips nav pārkāpts. Savukārt tad, ja attieksme ir atšķirīga, jāizvērtē tas, vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats.

Arī tad, ja tiek konstatēts, ka personas (personu grupas) atrodas atšķirīgos apstākļos, nav pamata secinājumam, ka vienlīdzības princips ir ievērots, jo vēl ir

jāpārbauda, kādu attieksmi pret šīm personām (personu grupām) paredz apstrīdētā tiesību norma. Ja attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personām (personu grupām) ir atšķirīga, tad vienlīdzības princips ir ievērots, bet, ja attieksme ir vienāda, tad vienlīdzības princips nebūs pārkāpts vienīgi tādā gadījumā, kad šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, tai ir legītīms mērķis un ir ievērots samērīguma princips.

Tātad, izmantojot iepriekš minēto metodoloģiju, ir iespējams pārbaudīt, vai ir ievērots vienlīdzības princips, arī tad, ja tiek konstatēts, ka salīdzināmās personas (personu grupas) atrodas atšķirīgos apstākļos. Neraugoties uz to, izskatītajā lietā Satversmes tiesa tomēr nav turējusies pie pašas judikatūrā atzītās metodoloģijas un ieviesusi tajā izmaiņas.

3. Izskatītajā lietā Satversmes tiesa visupirms noskaidroja, vai un kuras personas (personu grupas) ir salīdzināmas un vai tās atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos. Pēc tam Satversmes tiesa pārbaudīja: vai apstrīdētā norma paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām; vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu; vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk. Sprieduma 8. punktu*).

Tātad atšķirībā no līdz šim savā judikatūrā izmantotās metodoloģijas, kuru piemērojot, Satversmes tiesa visupirms pārbaudīja, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, izskatītajā lietā Satversmes tiesa visupirms noskaidroja, vai un kuras personas ir salīdzināmas. Tas pēc būtības nozīmē, ka ir ieviests jauns kritērijs, atbilstoši kuram tiesai visupirms jāpārbauda, vai personu grupas vispār var tikt salīdzinātas Satversmes 91. panta pirmā teikuma izpratnē.

Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības ir salīdzinošas. Tādēļ vienlīdzības princips vienmēr tiek piemērots, salīdzinot divu vai vairāku personu (personu grupu) konkrētās situācijas un noskaidrojot, vai tās pamatā ir vienādas vai atšķirīgas. Kā to vairākkārt norādījusi Satversmes tiesa, salīdzināšanai jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopīgi elementi ar

pārbaudāmo situāciju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7. punktu*). Tātad vienlīdzības principa jēgai un būtībai atbilst tas, ka tiek salīdzinātas tikai tādas personu konkrētās situācijas, kurām ir viens vai vairāki kopīgi elementi, nevis jebkuras teorētiski iespējamās situācijas. Proti, lai varētu atzīt, ka konkrētās personas (personu grupas) ir salīdzināmos apstākļos, šiem apstākļiem pēc būtības jābūt līdzīgiem.

Spriedumā norādītais kritērijs, kas paredz, ka Satversmes tiesai visupirms jāizvērtē tas, vai personas (personu grupas) vispār ir salīdzināmas, pēc būtības ir lieks un vedina uz domām, ka salīdzināt var arī tādas situācijas, kas vispār ir tik atšķirīgas, ka principā nevar tikt salīdzinātas vienlīdzības principa aspektā. Nevaru iedomāties, ka Pieteikuma iesniedzēji, vērsoties ar konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā un lūdzot atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 91. pantam, uzskatītu, ka civillietas dalībnieks, kuram ir tiesības iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu, varētu tikt salīdzināts ar personu, kura, piemēram, ir sodīta par zāļu reklāmas ierobežojumu pārkāpšanu. Par šādām tik nesalīdzināmām situācijām Satversmes tiesa nekad neierosinātu lietu un neskatītu to pēc būtības. Tādēļ uzskatu, ka šis Spriedumā ietvertais papildu kritērijs ir lieks un pēc būtības pretējs vienlīdzības principa jēgai. Metodoloģijas pirmā soļa uzdevums nav rast atbildi uz jautājumu, vai personas (personu grupas) vispār ir salīdzināmas. Tā uzdevums ir noskaidrot, vai attiecīgās personas (personu grupas) atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

4. Visbeidzot, nevaru piekrist Sprieduma 9. punktā norādītajam, ka izskatītajā lietā salīdzināmās personu grupas atrodas atšķirīgos apstākļos. Secinājumu, ka personu grupas atrodas atšķirīgos apstākļos, Satversmes tiesa pamatojusi ar tiesvedības ilgumu. Proti, prasītājiem, kuru lietās tiesvedības ilgums nav pārsniedzis trīs gadus, ir iespēja iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu, savukārt tiem prasītājiem, kuru lietās tiesvedības ilgums no viņiem neatkarīgu apstākļu dēļ ir pārsniedzis trīs gadus, apstrīdētajā normā noteiktais termiņš izbeidzas jau pirms tam, kad viņiem varētu rasties iespēja izmantot tiesības iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu (*sk. Sprieduma 9. punktu*).

Uzskatu, ka visi prasītāji civillietās, kurās tiesvedība izbeigta uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Par galveno šīs personas vienojošo pazīmi ir atzīstams gan lietas dalībnieka statuss, gan tiesvedības izbeigšanas tiesiskais pamats.

Apstrīdētā norma paredz, ka valsts nodevu atmaksā, ja pieteikums par tās atmaksu iesniegts triju gadu laikā no valsts nodevas samaksas. Tādās situācijās, kad tiesvedības ilgums šo termiņu pārsniedz, prasītājam civillietā, kurā tiesvedība izbeigta uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai, nav tiesību prasīt samaksātās valsts nodevas atmaksu. Tātad tieši no apstrīdētajā normā noteiktā triju gadu termiņa, kas skaitāms no valsts nodevas samaksas brīža, izriet atšķirīga attieksme pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Piekrītu Spriedumā ietvertajām atziņām un uzskatu, ka šādai atšķirīgai attieksmei pret personām, kas pēc noteiktiem kritērijiem atrodas salīdzināmos apstākļos, nav objektīva un saprātīga pamata. Tāda tiesību norma, kas termiņu, kurā personas var izmantot tiesības prasīt valsts nodevas atmaksu, padara atkarīgu no tādiem apstākļiem, kurus personas faktiski nevar ietekmēt, ir uzskatāma par patvaļīgu. Turklāt šāda norma ir pretēja arī taisnīguma un tiesiskās drošības principiem (*sk. Sprieduma 12. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, jo bez objektīva un saprātīga pamata paredz atšķirīgu attieksmi pret prasītājiem civillietās, kurās tiesvedība izbeigta uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai.

Satversmes tiesas tiesnesis

Aldis Laviņš